

มารยาททหาร

พระนิพนธ์ของจอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้า จักรพงษ์ภูวนารถ

คำนำ

ตามที่แลเห็นอยู่ ทหารบางคนแม้เป็นชั้นนายยังไม่มียศที่เป็นทหารอันแท้จริง ดูเป็นทหารแต่เครื่องแต่งกายเท่านั้นเป็นสิ่งที่น่ารำคาญ

ก็ทหารนั้นจำต้องมีธรรมอยู่ในใจเสมอคือ กล้าหาญในทางที่ควรกล้า อ่อนโยนในทางที่ควรอ่อนโยน ทั้งอยู่ในความสุจริตและความยุติธรรมอย่างแน่วแน่ กอบด้วยความโอบอ้อมอารีต่อคนทั่วไป

อนึ่งทหารต้องมีรยาทอันงามตามความนิยมของคนส่วนมากต้องเข้าสมาคมกับชนต่างชาติต่างภาษาได้โดยเรียบร้อย ไม่ขัดกับความนิยมของเรา จึงจะนำมาซึ่งเกียรติศักดิ์แก่ชาติของเรา ในข้อนี้สำหรับชั้นนายทหารด้วยแล้ว ต้องนับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

เนื่องในความที่ว่ามานี้ ข้าพเจ้าขอเล่าอะไรให้นายทหารฟังอย่างหนึ่งคือ เมื่อครั้ง นายพันตรี (บัดนี้เป็นนายพลแล้ว) คอลลาร์เดต์ ผู้ช่วยทูตในราชการทหารบกฝรั่งเศส ได้เข้ามาดูการทหารในกรุงเทพฯ เมื่อปี ๒๔๕๕ ก่อนเขาจะกลับ ข้าพเจ้าได้ขอให้บอกโดยตรงว่าเขามีความเห็นอย่างไรในเรื่องกองทัพบกของเรา เขาจึงตอบว่ากล่าวรวมความอย่างสั้นๆ แล้วเขาเห็นว่าพลทหารของเราดีมาก แต่นายทหารนั้นยังอ่อนน้อม ต่อมา เมื่อเราได้ส่งกองทหารออกไปทำสงครามร่วมมือกับราชสำนักพันธมิตรในยุโรป คนชาวยุโรปที่ได้ประสบกองทัพไทย คงออกความเห็นเป็นทำนองเดียวกันว่า พลทหารดีจริง ของฝรั่งเศสออกจะสู้ได้ยาก แต่นายทหารนั้นยังผิดจากนายทหารฝรั่งเศสไกลมาก หรืออย่างน้อยเขาก็ไม่พูดออกความเห็นถึงนายทหารเสียเลย

ข้าพเจ้าจึงได้มาคำนึงดูว่าเหตุไฉนหนอชาวยุโรปจึงชมแต่พลทหารของเราแต่ไม่ชมนายทหารเสียเลย เมื่อไตร่ตรองโดยถ่วงดีแล้ว จึงสันนิษฐานและเชื่อแน่ว่าคงเป็นเพราะเหตุดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในยุโรปสำหรับผู้ซึ่งจะเป็นนายทหาร เขาคัดเลือกเอาบุคคลซึ่งได้ศึกษา มีความรู้อย่างกว้างขวางมากแล้ว ฉะนั้นนายทหารไม่ใช่แต่เป็นผู้มีความรู้ในการทหาร ทำการตามหน้าที่ของตนได้อย่างเดียวเท่านั้น ย่อมมีความรู้ทั่วไป รัฐภูมิศาสตร์โลก พงศาวดารโลก วิทยาศาสตร์ต่าง ๆ ดังนี้ เป็นต้น นอกจากนั้น ผู้ที่เข้าเป็นนักเรียนนายร้อย มักจะมาจากรอบครัวชั้นสูงหน่อย ที่ได้รับการอบรมอย่างดีมาแล้วจากบ้าน มีมารยาทอัน

งาม เข้าสมาคมได้ดี ไม่มีขวยเขิน ทั้งไม่มีที่จะพลาดพลังในกิริยาอาการ แปลว่านายทหารของเขาติดกับชั้นพลทหารมากเป็นคนละชั้นกันทีเดียว

มารยาท, มรรยาท : พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ (หน้า ๘๕๙, บรรทัดที่ ๔)

พลทหารของเขานั้น ออกจะเป็นทำนองเดียวกับพลทหารของเรา ไม่ผิดอะไรกัน ออกจะฝึกง่ายและคล่องแคล่วกว่า และเรากวดขันมากกว่าเสียด้วยซ้ำ เขาจึงชมว่าพลทหารของเราดี ส่วนนายทหารของเรานั้น ถึงแม้ว่าเป็นผู้ซึ่งต้องทำงานกรากกรำมาก มากกว่านายทหารของเขา และทำการในทางทหารโดยเฉพาะดีพอใช้ก็ดี แต่นับว่าเป็นเซนของเขายังไม่ได้ ความรู้ทั่วไปยังบกพร่องมาก ทั้งการอบรมในทางมารยาทก็ยังไม่เจริญดีพอเหตุฉะนั้นเอง นายทหารของเราส่วนมากยังไม่สามารถกระทำให้ชนชาวยุโรปมีความนิยม พูดตรง ๆ คือ เขายังไม่เห็นว่าเป็นการระชนพอ

เมื่อนายทหารบางคนได้อ่านความที่กล่าวมาข้างบนนี้ ก็อาจมีความขุ่นเคือง ข้าพเจ้าขอภัยล่วงหน้า และขอเตือนว่า การโกรธนั้นหาประโยชน์มิได้ เราจะบังคับให้ชนชาวยุโรปมีหลายร้อยล้านกลับความเห็นนั้นไม่ได้ เขาเป็นผู้ที่อยู่หน้าเราในทางความเจริญ เราจำเป็นต้องตามเขา จะไปถือว่าธรรมเนียมของใครก็ของใคร ทำไมเขาจะทำธรรมเนียมของเราบ้างไม่ได้หรือ ดังนี้เป็นของเหลือวิสัย

เมื่อเห็นประจักษ์อยู่โดยแน่ชัดว่า มรรยาทของเรายังไม่ดีพอเท่าที่พึงประสงค์ ดังนี้ ข้าพเจ้าจึงได้รำพึงอยู่เสมอว่า น่าจะออกคำแนะนำอย่างใดอย่างหนึ่งในเรื่องนี้ เพื่อช่วยชี้หนทาง แต่ก็ยังทำไม่ได้ เผิดู นายพันเอก พระยาอมรวิสัยสรเดช จเรการปืนใหญ่ทหารบก ส่งคำแนะนำในเรื่องนี้สั้ยและมรรยาททหารมาให้ข้าพเจ้าตรวจเพื่อขออนุญาตใช้สอนทหารได้บังคับบัญชาของตน ข้าพเจ้าเห็นว่าคำแนะนำนั้นอาจมีประโยชน์สำหรับทหารทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะแต่ผู้ซึ่งอยู่ใต้บังคับบัญชาของจเรการปืนใหญ่ทหารบกเท่านั้น จึงได้ตกลงจัดการพิมพ์ขึ้นแจกจ่ายทั่วไป ความในคำแนะนำซึ่งมีต่อไปนี้เป็นของ นายพันเอกพระยาอมรวิสัยสรเดช ผู้เรียบเรียง ข้าพเจ้าเป็นผู้ตรวจและ ตกแต่้มแก้ไขเพิ่มเติมบ้างบางแห่ง ตามความเห็นของข้าพเจ้า

(ลงพระนาม) จักรพงษ์

เสนาธิการทหารบก

สำหรับทหารทั่วไปต้องปฏิบัติ

กล่าวโดยทั่วไป

๑. ต้องระวังความสะอาดเรียบร้อยในที่อยู่ของตนเองให้มาก ๆ เพราะที่อยู่ของตนเองนั้นเป็นเครื่องแสดงให้ผู้อื่นเข้าใจว่าคนมีนิสัยเป็นอย่างอื่นทั้งถ้าอยู่ในที่โสโครกแล้วก็อาจบังเกิดโรคภัยไข้เจ็บได้ต่าง ๆ อย่างร้ายแรง

๒. เครื่องแต่งกาย ต้องให้ถูกแบบทหารทุกอย่างและสะอาดเสมอ บางคนปล่อยให้เรือนดูมเสื่อ กระบี่ เครื่องหมายประดับบนอินทรา และคอเสื้อเป็นสนิมจนดำ

ก. หมวกต้องสวมให้ตรง การที่สวมหมวกเฉียง ไม่ทำให้สวยขึ้นเลย บางคนดัดจริดัดทรงหมวกให้เฉไฉบุบงูไปเป็นรูปแบบต่าง ๆ และสวมคับคนเดินต่อดั่งชรา หรือสวมหลวมจนเลยใบหู ดูไม่สมกับเป็นทหาร

ข. เสื้ออกางเกง ทั้งชั้นนอกและชั้นใน ควรเปลี่ยนบ่อย ๆ และเสื้ออกางเกงชั้นนอกถ้าใช้เครื่องสีกาก็ ต้องระวังให้เสื่อกับกางเกงสีเดียวกัน อย่าใช้เสื้อสีตมมาก กางเกงสีตมน้อย ถ้าใช้เสื้อสีเทา กางเกงสีน้ำเงินแก่ก็ไม่ควรให้สีตม หรือกลายเป็นสีอื่นไป ต้องระวังให้คงเป็นเทาจริง ๆ น้ำเงินจริง ๆ อนึ่ง บางคนชอบสวมเสื้อสั้นจนเดินต่อ บางคนก็ชอบสวมเสื้อยาวจนเป็นตาค่อม ทั้งนี้ ดูไม่งามตา และเป็นอูตรีไม่เข้าเรื่องทั้งสิ้น

ค. กระบี่ และเครื่องใช้โลหะต่าง ๆ ซึ่งสำหรับประดับร่างกาย ควรจะขัดให้สะอาด และไม่ควรรากกระบี่ให้ดั่งกราว ๆ จะทำให้สึกเสียหาย และเป็นที่น่ารำคาญสำหรับผู้อื่น

ง. รองเท้า ต้องขัดให้สะอาด และระวังอย่าสวมรองเท้าที่ขาด ไปในที่เปิดเผย นายทหารสัญญาบัตร ควรสวมรองเท้าเสมอ (เวลาแต่งเครื่องแบบทหาร)

จ. ร่างกายต้องหมั่นรักษาให้สะอาด คือ ต้องหมั่นอาบน้ำเสมอ ผม เلبี ฟัน หนวด ต้องตัด แต่ง ขัด ให้สะอาด เพื่อป้องกันมิให้เกิดโรค และเป็นที่ยังเกียจสำหรับผู้อื่น

๓. เวลาประกอบอาหารด้วยตนเองรวมกัน ต้องช่วยเหลือกัน และอย่าชิงบริโภคน้ำเสียก่อนเพื่อน (เมื่อไม่มีกิจจำเป็นในราชการ) ต้องคอยพร้อมกัน และอย่าแยกไปนั่งบริโภคแต่เพียงผู้เดียว จะทำให้ขาดความสามัคคี

๔. เวลารับประทานอาหาร อย่าลุกนเลอะเทอะ มุมมาม จงระวังรักษาความสะอาดให้มากและอย่ากล่าวถึงสิ่งที่น่าเกลียดในเวลารับประทานอาหาร เพราะจะรำคาญผู้ซึ่งรับประทานอาหารอยู่ด้วยกัน และจะทำให้มีมารังเกียจต่อไปด้วย

๕. ในเวลารับประทานอาหาร ไม่ควรเคาะมีด ช้อน ส้อม และสิ่งอื่น ๆ ให้ดังเปรี๊ยะปังโครงคราม ต้องระวังให้เสียงเบาที่สุด กับการชดน้ำแกงจนเสียงดังโฮก ๆ เป็นสิ่งไม่ควรทำเหมือนกัน

๖. ถ้าจะซื้อของรับประทานด้วยกันหลายคนในที่แห่งเดียว อย่าแย่งชิงกันเข้าไปซื้อ กิริยาแย่งชิงกันเข้าไปซื้อของรับประทาน เป็นกิริยาที่ชั่วมาก และอย่าฉวยเอาจนเกินส่วน มิฉะนั้นเขาจะว่าเป็นคนตะกละตะกลาม

๗. ไม่ควรถูกต้องหรือหยิบยื่นสิ่งของของผู้อื่นจะบริโภคด้วยมือตน เพราะเขาจะเกลียดและอาจนำเชื้อโรคไปติดเขาด้วย

๘. ไม่ควรเอาของผู้อื่นมาใช้ในการบริโภค เช่น ถ้วยน้ำ ผ้าเช็ดมือ มีด ช้อน ส้อม เป็นต้น เพราะจะให้โทษในเรื่องจะนำเชื้อโรคไปติดต่อกันได้ และทั้งเขาจะรังเกียจด้วย

๙. การรับประทานอาหารกลางถนน หรือหน้าร้าน ซึ่งไม่ใช่ท้องถิ่นที่เคยกระทำกันได้ เช่น รับประทานข้าวต้มที่ราชวงศ์ เป็นการที่ควรระวังสำหรับเกียรติยศบางชั้น

๑๐. ไม่ควรบ้วน ขาก ถ่ม และอย่าจิ้ม คvik ล้วง และเการ่างกายในที่ประชุม เช่นเอานิ้วไข่มุก หรือเอานิ้วแคะไม้แคะฟัน ถ้าจำเป็น ต้องเอาผ้าเช็ดหน้าหรือผ้าเช็ดมือบังเสียก่อน มิฉะนั้นจะเป็นที่รังเกียจของผู้อื่น

๑๑. การเรอตั้ง เป็นกิริยาไม่ดี ทำให้คนอื่นขะแยะ เป็นธรรมเนียมของจีน เมื่อจีนรับประทานอาหารแล้วต้องเรอตั้ง ๆ เพราะแสดงว่ากับข้าวอร่อยและอิมดีแล้ว แต่ไม่ใช่ธรรมเนียมไทย ทั้งในประเทศจีนเจริญแล้วเขาถือว่าหยาบ

๑๒. เวลาหาว จาม ไอ ต้องเอามือหรือผ้าบังก่อน แล้วจึงหาว จาม หรือไอ มิฉะนั้นจะเป็นที่รังเกียจสำหรับผู้อื่น

๑๓. ไม่ควรหยิบของผ่านหน้าผู้อื่น ควรขอให้เขาส่งให้ดีกว่า แล้วแสดงความพอใจ

๑๔. ทหารจะเดินไปในที่ใด ๆ จะเป็นเวลาควบคุมหรือเวลาอยู่ตามลำพังก็ดี ถ้าไปในที่เปิดเผยหรือใน
ละแวกบ้าน ควรเดินให้ถูกเท้าพร้อมกัน และอยู่ในลำดับระเบียบแถวนั้นอันเรียบร้อยเสมอ

๑๕. ทหารเดินไปผ่านผู้ใหญ่ หรือผู้หญิงในทางที่แคบ ต้องหยุดแอบให้ผู้ใหญ่หรือ ผู้หญิงเดินไป
ก่อน

๑๖. ถ้าทหารจะเดินไปในที่ใกล้ของหมู่ หมวด กองทหารในที่เบียดเสียดคับแคบ (เช่นเฉลียงโรง
ทหาร เป็นต้น) ต้องขออนุญาตต่อผู้บังคับบัญชาทหารในที่นั้นก่อนจึงจะเดินไปได้

๑๗. เวลานั้นร่วมอยู่ในชนหมู่มาก ไม่ว่าในการใด ๆ ถ้ามีผู้ใดนำของมาแจก ตนอยู่ใกล้หรืออยู่ต้น
ทางที่เขานำมาแจก ตนต้องส่งของนั้นไปให้ผู้อื่นซึ่งอยู่ถัดไปให้ทั่วถึงก่อนเสมอ ตนอย่าเลือกหรือฉวยเอา
เสียก่อน ซึ่งเป็นกิริยาเอาเปรียบต่อผู้อื่น

๑๘. เมื่อผู้ใดช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อไม่ว่าการใด ๆ ผู้รับความช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อนั้นต้องแสดงความ
ขอบใจหรือแสดงความเคารพตอบเสมอ

๑๙. คนไทยย่อมถือกันว่าศรัทธาเป็นของสูง เพราะฉะนั้นต้องระวังอย่าใช้กิริยาข้ามกราบ และเวลา
พูดอย่าใช้มือชี้ข้ามหน้าข้ามตาและศรัทธาของผู้อื่น ถ้าจะหยิบของซึ่งอยู่ในที่สูง หรือเดินเฉียดใกล้กายบุคคล ต้อง
ออกวาจาและแสดงกิริยาเอางานเป็นการขอโทษ

๒๐. อย่าล่วงเกินถูกต้องผู้อื่นซึ่งไม่ใช่หยอกกันฐานเพื่อน ในข้อนี้ยอมมีอยู่เนื่อง ๆ คือล่วงเกินถูกต้อง
ผู้หญิงโดยใช้อุบายต่าง ๆ

๒๑. จะทำอะไรเช่น เดิน ลุก นั่ง เป็นต้น ต้องระวังอย่าให้พรวดพราด แต่ก็ไม่ให้มีกิริยาอืด ๆ
อย่างกิริยายายแก่

๒๒. ไม่ควรเดินผ่านหรือบังตาผู้อื่น เมื่อเขาดูสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่ ควรพยายามแอบ และแหวกทางให้มี
ที่ว่างจนผู้นั้นสามารถแลเห็นได้

๒๓. ทหารไม่ควรจะทำการที่ควรจะทำในที่ลับมาทำในที่เปิดเผย เช่นยืนถ่ายปัสสาวะตามถนน ต้อง
นึกว่าตัวสวมเครื่องแบบทหาร ทำให้คนไปมาเห็นได้ง่ายและน่าอายที่สุด (ไม่เคยเห็นนายทหารสัญญาบัตรถ่าย
ปัสสาวะรดกำแพงแก้ว รอบพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในเวลามีงานพระราชพิธี คนแน่นใคร ๆ แลเห็นได้ ดังนี้
นับว่าน่ารำคาญเหลือทน)

๒๔. ไม่ควรหันหลังให้ผู้อื่นในขณะที่พูดจากันหรือเหยียดเท้าไปให้ ถ้ากับผู้ใหญ่ยิ่งเป็นการสำคัญมาก
ขึ้น

๒๕. ไม่ควรใช้กิริยากระชิบ บู้ใบ้ ให้อาณัติสัญญาณใด ๆ ในที่ประชุม เพราะอาจทำให้ผู้อื่นสงสัยในกิริยาเช่นนั้น

๒๖. ทหารต้องถอดหมวก เมื่อเข้าชายคาบ้านผู้อื่นหรือที่สำนักงาน เพื่อแสดงความเคารพ และเวลาไปโบสถ์วิหาร ไม่ว่าศาสนาใด ๆ ก็ควรถอดหมวกให้เสมอด้วย

๒๗. สำหรับทหาร การยืน นั่ง ต้องอยู่ในลำดับยศอันสมควร และไม่ควรอยู่แอบหลังผู้อื่น ถ้าผู้ใหญ่ทำเช่นนี้ ผู้น้อยจะได้รับความลำบาก เช่นไม่กล้านั่งเสมอ หรือขึ้นหน้าผู้ใหญ่ ลงท้ายก็เลยไม่มีที่นั่ง

๒๘. กิริยาถือต่าง ๆ ทหารไม่ควรประพฤติเลย จะทำให้เสียแกววินัย

๒๙. ถ้าผู้อื่นแปลกหน้ามา อย่าจ้องมองเขาจนเหลือเกิน เพราะจะทำให้เขาเกิดความละอายขึ้นได้ (เช่นผู้หญิง เป็นต้น)

๓๐. กิริยาท่าทาง ต้องให้ผึ่งผายองอาจสมกับที่เป็นทหารอยู่เสมอ แต่ต้องระมัดระวังอย่าให้เสียกิริยาของผู้ดี เช่น เดินลงเท้าหนักเกินไป ในที่ไม่สมควร เป็นต้น

๓๑. ในขณะที่ทหารไปซื้อของอยู่ก่อน ภายหลังมีผู้ใหญ่ ผู้หญิง นักบวช เข้าไปซื้อ ทหารต้องอนุญาตให้คนขายของไปขายให้กับผู้ที่กล่าวแล้วนั้นเสียก่อน ส่วนตัวเรานั้นรอไว้หาโอกาสซื้อต่อไปภายหลัง

๓๒. ทหารซึ่งโดยสารรถไฟ รถราง และเรือไปในที่ใด ๆ ถ้ามีผู้ใหญ่ ผู้หญิง นักบวช หรือเด็กโดยสารมาก่อนหรือทีหลังก็ตาม ทหารไม่ควรจะเข้าไปเบียดเสียดแย่งชิงที่นั่ง ควรจะหลีกเลี่ยงหาที่ให้ผู้ที่กล่าวแล้วนั้นนั่งให้สะดวก

๓๓. ในเวลาไปดูกรมหรสพ ในขณะที่จะซื้อตั๋ว อย่าเบียดเสียดแย่งชิงกันเข้าไปซื้อ ในขณะที่ดูกรมหรสพอยู่ ถ้ามีความพอใจกรมหรสพนั้น ควรใช้วิธีตบมือพอสมควร อย่าใช้วิธีการกระตืบเท้า เป่านกหวีด เป่ามโหรี กระแทกแก้ว กระทบกระบี่ เป็นต้น เพราะจะเป็นเรื่องรำราญแก่ผู้อื่น ถ้าผู้ที่ควรจักแสดงความเคารพตามข้อบังคับทหาร หรือผู้ที่รู้จักเข้ามาหรืออยู่ในที่นั้นก่อน ให้ทำความเคารพตามระเบียบ แต่ถ้ากรมหรสพนั้นมีการปิดฉาก (ไฟ) ก็ให้กระทำความเคารพเมื่อเปิดฉาก (เปิดไฟ) ในเวลาเลิกกรมหรสพ ถ้ามีการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ก็ต้องหยุดรอแสดงความเคารพจนจบเวลาจะออกจากโรงมหรสพอย่าแย่งชิงผู้อื่นออก เมื่อคนบางแล้วจึงค่อยออกภายหลัง

๓๔. เวลาไปในงานศพ อย่ามีกิริยารื่นเริง ขึ้นบาน และทำเสียงดังเป็นอันขาด บุหรีก็สูบไม่ได้ สูบได้ต่อเมื่อเจ้าภาพสูบขึ้นก่อน หรือเชื้อเชิญ

๓๕. ไม่ว่าในที่ประชุมใด ๆ ถ้ามีการเลี้ยงสุราเมรัย ทหารต้องดื่มสุราเมรัยแต่พอเหมาะกับกำลังของตนเองเสมอ มิฉะนั้น เป็นการให้โทษหลายประการนัก

๓๖. ทหารทุกคน ไม่ควรลักลอบเล่นการพนันที่ต้องห้ามตามพระราชบัญญัติอากรการพนัน ถ้ายังเป็นผู้ใหญ่ยิ่งสำคัญมาก เพราะจะเป็นตัวอย่างอันไม่ดีกับผู้น้อย และยิ่งชวนผู้น้อยมาเล่นด้วยยิ่งเป็นการสำคัญหนักยิ่งขึ้นอีก

๓๗. ผู้ที่ลอบทำร้ายบุคคลโดยมีผู้ตัว หรือไม่มีทางที่จะสู้ได้นั้น (ทำร้ายทุกประการ ตลอดถึงทำร้ายด้วยวาจา) เป็นนิสัยที่เลวกว่านิสัยของสัตว์

๓๘. เมื่อเห็นผู้ใดพลาดพลั้งในกิริยา วาจา แล้วก็ถูกเยาะเย้ยเขานั้น นับว่าไม่เป็นการสมควร เพราะเราก็อาจพลาดพลั้งเช่นนั้นได้เหมือนกัน

๓๙. เวลาเพื่อนทหารขาดเสบียงและตนมีเสบียงอยู่ ควรเฉลี่ยเสบียงให้กับเพื่อนเพื่อแสดงความอาทร เพราะเสบียงที่ตนมีเหลืออยู่เล็กน้อยก็ไม่พอให้ตนมีชีวิตอยู่ได้นานนัก นอกจากจะได้รับความลำบากใหม่ ถ้าไม่มีการหวงตระหนี่เช่นนี้ ก็สมกับนิสัยทหาร

๔๐. ทหารทุกคนต้องเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้บังคับบัญชา ผู้ใหญ่ ผู้หญิง นักบวช เช่นเห็นผู้บังคับบัญชาจะเข้าไปสถานที่ใด ๆ ซึ่งจะต้องเปิดประตู หรือผู้บังคับบัญชาต้องการจะสูบบุหรี่ แล้วตนอยู่ใกล้ในที่นั้นต้องรีบเปิดประตู หรือขีดไม้ขีดไฟให้

๔๑. ทหารเห็นเหตุร้ายหรืออันตรายใด ๆ เกิดขึ้น ถ้าสามารถจะช่วยเหลือได้ ต้องรีบเข้าช่วยได้ ต้องรีบเข้าช่วย เช่นคนตกน้ำ ถูกรถทับ หรือเกิดเพลิงไหม้ เป็นต้น ถ้าเหตุนั้นเกิดกับนักบวช ผู้หญิง เด็ก ผู้บังคับบัญชา หรือ ผู้ใหญ่กว่าตนแล้ว ก็เป็นการสำคัญยิ่งขึ้น และถ้าเหตุร้ายนั้นเกิดขึ้นต่อ เจ้าพนักงานของรัฐบาล เป็นหน้าที่ที่จะต้องช่วยโดยทันทีมิฉะนั้นอาจมีโทษ

๔๒. ความทุกข์ ถ้าแบ่งแล้วจะเบาบาง ความสุขถ้าแบ่งแล้วจะเพิ่มพูน หมายความว่า ทหารต้องแบ่งทุกข์แบ่งสุขซึ่งกันและกัน ถ้าเห็นเพื่อนทหารด้วยกันมีความทุกข์ อย่าแสดงกิริยาสนุกสนานรื่นเริง ต้องช่วยพูดจาเอาใจกัน ถ้าเป็นเวลาสนุกสนานรื่นเริง ก็ต้องรื่นเริงให้พร้อมมูลกัน ไม่ใช่มานั่งทำหน้าที่ผู้เดียว

๔๓. เมื่อทหารเห็นทหารผู้ใด ทำราชการอย่างใดอยู่ และเหลือกำลังของผู้นั้นจกทำให้สำเร็จโดยเร็วได้ และการที่ทำอยู่นั้น เมื่อตนเข้าช่วยด้วยก็จะเป็นประโยชน์และรวดเร็วขึ้น โดยที่ตนสามารถทำได้ ทั้งไม่ผิดหน้าที่ของตนด้วย ทั้งในเวลานั้นตนไม่ได้ทำกิจการอย่างอื่น ๆ อยู่ เมื่อเช่นนั้นให้ผู้นั้นเข้าช่วยที่ทำการนั้น ๆ โดยเร็วที่สุดเสมอ เพื่อประโยชน์ในทางราชการและบำรุง ความสามัคคีซึ่งกันและกัน

๔๔. ในเวลาราชการสนาม กองทหารหรือทหารผู้ใดไม่ได้รับคำสั่งให้ทำการอย่างใด ทั้งไม่มีหน้าที่ การงานอย่างใด ซึ่งทำอยู่เดิมแล้ว เมื่อได้ยินเสียงสู้รบกันทางใด ต้องรีบไปช่วยพวกตนตามทางเสียงปืนซึ่งสู้รบ กันนั้น โดยไม่ต้องร้องขอให้เขาร้องขอให้ช่วย

๔๕. ทหารไปในที่ใด ๆ ก็ดี ต้องระวังเรื่องแสดงความเคารพอยู่เสมอ และต้องแสดงความเคารพโดย กิริยานอบนอบตามแบบทหาร ไม่ใช่ทำโดยเสียไม่ได้ หรือต้องบังคับให้ทำ จะเหมือนเสียไม่ได้เป็นอันขาด เพราะ ทหารได้นามว่าเป็นผู้มีหุตาไว

๔๖. ทหารรวมกันอยู่ตามลำพังหลายคน ต่างต้องช่วยกันระวังในเรื่องแสดงความเคารพและระวัง อันตราย และทุกคนต้องฟังคำแนะนำในทางที่ชอบ ของผู้ที่มีอาวุโสกว่าตนเสมอ

๔๗. ทหารพบผู้หญิงที่รู้จัก ควรแสดงความเคารพก่อน

๔๘. ตามข้อบังคับว่าผู้น้อยต้องแสดงความเคารพผู้ใหญ่ก่อน แต่ผู้ใหญ่ก็ไม่ควรจะคอย เมื่อเห็นก่อน ก็ควรแสดงความเคารพก่อน เพราะเป็นการแสดงความสามัคคี และผู้น้อยจะได้รู้สึกสบายใจที่ตนเสมอไม่คอย ระวัง

๔๙. เสียงที่พูดนั้นอย่าให้เบาหนัก หรือโหวกฮาก และพูดอะไรให้ต้องเป็นวรรคเป็นตอน และถูกต้อง ตามยศ เข้าใจง่าย ไม่ต้องให้ถามซ้ำหลายหน และอย่าใช้คำหยาบคายเป็นอันขาด

๕๐. ไม่ควรกล่าวถึงโสโครกในที่ประชุมใด ๆ จะเป็นที่รังเกียจแก่ผู้อื่น

๕๑. ทหารทำกิจพลาดพลั้งในกิจราวาจา ต้องออกวาจาขอโทษเสมอ แต่อย่าเข้าใจผิดว่าทหารทำผิด วินัย ก็ต้องขอโทษด้วยนั้นเป็นการไม่ถูก

๕๒. ในที่ประชุม ไม่ควรพูดเกี่ยวพาเคาะแคะสตรี

๕๓. จะกล่าวถึงสิ่งใด ๆ ต้องให้เป็นที่พอใจของผู้ฟัง อย่าพูดเคาะแคะว่าเขา การพูดซ้ำกันจริง ๆ (โดยมิใช่ล้อกันฐานเพื่อน) นับว่าเป็นวาจาอันชั่วมาก

๕๔. สิ่งของซึ่งเป็นที่เคารพของผู้อื่น ทหารอย่าพูดติเตียนขึ้นในขณะนั้นเป็นอันขาด

๕๕. ทหารควรระมัดระวังคำพูดให้มาก ถ้าเป็นเรื่องราชการแล้ว ไม่ควรจะนำไปพูดกับผู้อื่นซึ่ง ไม่ใช่หน้าที่ ยิ่งคนที่ไม่รู้จักแล้วไม่ควรพูดเลย เพราะอาจนำไปเล่าต่อ ๆ ไปจนเสียประโยชน์ของทางราชการ

๕๖. คำพูด ต้องระมัดระวังให้แน่นอนไม่กลับกลอก คือต้องให้คงเจริญดังงาข้าง ถ้าใครทำหน้าที่ ภายหลังหลอก พูดกลับกลอกไม่คงที่ประดุจดั่งหัวเตมาแล้ว จะไม่มีผู้ใดคบค้ำนับถือเลย

๕๗. การพูดอะไรไปโพล่ง ๆ โดยไม่ไตร่ตรอง (กลืนน้ำลายเสียสามอีกก่อน) นั้น และอาจเป็นเหตุร้ายกับผู้อื่นได้ด้วยแล้ว ในทางทหารย่อมถือว่าเลวทรามอย่างยิ่ง

๕๘. ผู้ที่พูดต่อหน้าอย่างหนึ่ง ลับหลังอย่างหนึ่ง จะนั่งที่ไหนก็ตั้งกองนินทา และหาโอกาสเขียนบัตรสนเท่ห์เท่านั้น จะไม่นับว่าเลยที่สุดอย่างไร

๕๙. การมาทันเวลาราชการนั้น นับว่าเป็นข้อสำคัญสำหรับราชการทหารมาก ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรือผู้น้อย ต้องมาก่อนผู้บังคับบัญชา หรือผู้ใหญ่ก่อนเสมอ แต่ไม่ควรมาก่อนเวลาซึ่งกำหนดก่อนกว่า ๑๕ นาที ผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชา ไม่ควรให้ผู้น้อยหรือผู้ใต้บังคับบัญชามาคอยตน อยู่นาน ต้องระวังทำตัวอย่างอันดีอยู่เสมอ ถ้าตนาเช้าสัก ๒ - ๓ ครั้ง ต่อไปผู้อื่นก็จะมาซ้ำอย่างที่ตนทำแบบนั้นทีเดียว

๖๐. ต้องระวังแยกเวลาในราชการและนอกราชการให้ถูกต้อง อย่าให้ปะปนกันจนถึงนายทหารผู้น้อยหรือผู้ใต้บังคับบัญชาและนายทหารผู้ใหญ่ หรือผู้บังคับบัญชา ไม่สมาคมกลมเกลียวกันได้ เพราะถือว่าเป็นราชการอยู่เสมอ ทั้งผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ก็ถือว่าตนสูงศักดิ์ ผู้น้อยหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ก็ถือตนว่าต่ำศักดิ์ จนไม่กล้าที่จะเข้าสมาคมกลมเกลียวกันได้เลย ที่ถูกในเวลาราชการ ผู้บังคับบัญชาต้องบังคับบัญชาให้เป็นยุติธรรม ถูกต้อง เคร่งครัด แน่นอนไม่กลับกลอก เวลานอกราชการต้องถือว่าผู้น้อยหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นเพื่อนข้าราชการ หรือเป็นญาติผู้น้อย (ลูกน้อง) ของตน

ในการทำวันทยหัตถ์ ในขณะที่พูดกับผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ ถ้าพูดเรื่องราชการเช่นสั่งว่าให้ปฏิบัติอย่างนั้นอย่างนี้ ผู้ใช้บังคับบัญชาหรือผู้น้อย ต้องยกมืออยู่ในทำวันทยหัตถ์ตลอดเวลาที่พูด เพราะเป็นราชการ แต่ถ้าพูดปราศรัย หรือคุยกันเล่นก็ไม่จำเป็นที่ผู้น้อยจะต้องยกมืออยู่เลย

ในเรื่องนี้ ได้เคยเห็นท่ากลาดเลื่อนกันมาก ผู้บังคับบัญชากองพล พูดสนทนาฉันทน์เพื่อนกับนายทหาร นายทหารยกมือแต่ ผู้บังคับกองร้อยสั่งการแก่นายสิบ นายสิบไม่ยกมือเลย เป็นการตรงกันข้ามกับที่ควรแท้

๖๑. เวลาเป็นเงินเป็นทอง ทหารทุกคนควรจะนึกไตร่ตรองและใช้ให้ถูกต้อง อย่าเอาเวลาอันแพงนี้ไปใช้สำหรับสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์กับชาติบ้านเมือง

๖๒. เมื่อได้ทำอะไรในสิ่งที่ควรทำแล้ว อย่าปล่อยให้เวลาว่างที่เหลืออยู่อีกหมดไปเสียเปล่า ๆ ควรอ่านหนังสือที่เป็นประโยชน์เสมอ (ไม่ใช่บทละคร) ดังนี้ จึงจะเรียกว่าเป็นคนเอาถ่าน อย่าเป็นโรคซีเกียจอ่านหนังสือ หรือเห็นหนังสือเป็นยาทำให้อนหลับ

๖๓. ผู้ใดไม่ทำการทำงานในหน้าที่ของตน เอาเวลาไปทำการทำงานในหน้าที่ของตนไปคิดการในหน้าที่ของคนอื่น ๆ และทั้งอวดรู้แต่ปากมากด้วยนั้น ผู้นั้นควรจะได้นามว่า “กระฉอกถ้วยแก้ว”

๖๔. ผู้ซึ่งละเอียดลออ จะทำการงานให้ดีที่สุด และรับรองตรวจตราอยู่จนการงานนั้นเกินเวลาก็อยู่ในเกณฑ์ที่ว่า “ความดีที่สุดเป็นศัตรูของความดี” ทหารต้องระวังอย่าทำการงานให้ช้าเกินเวลาที่ควรเป็นอันขาด

๖๕. ผู้ดีนั้นต้องว่าว่าเป็นผู้มีกิริยาวาจาใจดี ไม่ใช่เป็นขุนนางก็ต้องเป็นผู้ที่อยู่เสมอไป

๖๖. ในการงานทั้งปวง ทหารต้องมีมานะไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก โดยไม่ทำตัวเป็นน้ำตาหรือขี้ผึ้ง คือกลัวฝนและกลัวแดด ถึงแม้มีความลำบากสักปานใดก็ต้องสะกดใจไว้และคอยดูแลต่อไปในข้างหน้า

๖๗. ของที่ยืมมาจากผู้อื่น เมื่อได้ใช้แล้วต้องส่งคืนเขา อย่างอนใจเสีย เช่นหนังสืออ่าน เป็นต้น

๖๘. เงินทองไม่ต้องยืมกัน เพราะเขาต้องใช้เหมือนกัน ถ้าเขาไม่ให้ยืมจะขัดใจกัน เมื่อเรามีเท่าใดก็ใช้เท่านั้น ต้องใช้เงินให้พอเหมาะกับรายได้ของตน อย่าให้ต้องเป็นหนี้ การใช้เงินจนเกินกำลังของตนจะต้องเป็นหนี้เขานั้น ผู้นั้นควรจะได้นามว่า “เหลิง หรือเลยเถิด”

๖๙. ทหารซึ่งรวมกันอยู่หลายคนหรือเป็นหมู่มาก ถ้าไม่มีผู้ใดบังคับบัญชา หรือตักเตือนแนะนำในสิ่งที่ชอบ ให้ผู้ซึ่งอาวุโสที่สุดนั้นทำหน้าที่ซึ่งกล่าวมานี้

๗๐. ทหารทุกคนต้องพยายามทำการงานในหน้าที่ของตนให้มาก่อน อย่างที่เราเรียกว่า
ผู้บังคับบัญชา ต้องใช้วิธีบังคับด้วยบังเหียน อย่าให้ตรงกันข้ามคือบังคับด้วยประทัด

๗๑. ความกล้าหาญที่ควรกล้านั้น เป็นข้อสำคัญอย่างเอกอุของทหาร คือกล้าเพื่อรักษาพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ หรือเพื่อป้องกันชาติ ศาสนา บ้านเมืองและเกียรติยศของทหาร ทหารจำเป็นต้องกล้าจนถึงที่สุด เลือดหยดที่สุดก็ไม่เสียดาย

๗๒. ความรังเกียจแห่งความประพฤติ และมารยาทของผู้อื่นนั้น ทหารมักไม่แสดงให้เขารู้และให้เขากระดาก แม้เป็นผู้ที่ควรตักเตือนก็ควรได้ตักเตือนในที่ลับ

๗๓. ผู้ที่อยู่หนึ่ง ๆ ไม่ทำอะไรเพราะกลัวความผิดนั้น นับว่าเลว แม้จะทำอะไรไป ถ้า ปรากฏว่าบกพร่องก็จัดการแก้ไขภายหลัง ยังว่าเป็นทางที่ควรยกย่องอยู่เสมอ

๗๔. ไม่ว่าการใด ๆ หมด ถ้าเตรียมพร้อมไว้เสมอเป็นสิ่งที่ควรยกย่องในราชการทหารแท้

๗๕. ใครจะมีความรู้มากเพียงใด แต่ไม่รอบรู้การงานในหน้าที่ของตน ทั้งไม่พยายามที่จักรู้ จะถือว่าตนมีความรู้ได้อย่างไร หรือผู้ใดมีความรู้เท่าใด แต่ไม่สามารถใช้ความรู้นั้นให้เป็นผลดี คือ ทำการให้เป็นประโยชน์แก่ชาติก็เข้าอยู่ในเกณฑ์ที่ว่า “ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด”

๓๖. ผู้ที่ดิ้นรนจะหาความดีใส่ตน โดยไม่ใช้หน้าที่ของตน เป็นทางล่อให้เห็นว่า ถึงแม้จะเป็นการชั่วร้ายอย่างไร ซึ่งอาจจะหาโอกาสหาประโยชน์ใส่ตัวได้ ก็คงพยายามหาทุกทาง โดยปราศจากความอาย

๓๗. ผู้ซึ่งประจบ ในทางราชการนั้น ไม่อยู่ในศัพท์สามัญที่เรียกว่า “เลียแข้ง” ผู้ที่เลียแข้งนั้น ประจบนอกเรื่องทั้งปากบอณาความดีใส่ตัว เอาความเข้าไปใส่ผู้อื่น (ไม่ใช่นิสัยทหาร)

๓๘. ผู้ที่ทำการไม่แตกหักเด็ดขาดไปในสิ่งที่ควร และคอยจะรักษาตัวรอดไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ในทางทหารนับว่าผู้นั้นมาทำการเพื่อรักษาเก้าอี้ที่นั่งอย่างเดียว

๓๙. การจง จำ โบายตีนั้น เป็นอาญาที่สำหรับลงโทษกับสัตว์มิใช่หรือ ทหารเป็น ผู้มีเกียรติยศสูง ถ้ายังชอบประพฤติตนชั่วร้ายจนต้องรับอาญาเช่นนั้น มีนิสัยเป็นทหารได้อย่างไร ต้องเป็นนิสัยอย่างที่ว่ามาแล้ว เพราะชอบรับอาญาอย่างนั้น

๔๐. ผู้ที่เลวทรามมาแล้วอย่างไร เมื่อได้เป็นทหารและมีนิสัยของทหารอยู่แล้ว ก็หาความเลวทรามนั้นได้ แต่คนที่หน้าด้านและไม่มีความอายนั้น ไม่มีวิสัยข้อใดที่จะแก้ไขให้หายได้เลย

๔๑. ผู้ที่ไม่มีความสามารถในตำแหน่งหน้าที่ และไม่มี ความชอบ ความเพียร ความรู้ อย่างไม่ที่ควรยกย่องมาแต่เดิมแล้ว และยังหาอุบายลวงให้เขาเห็นผิดว่าสามารถนั้น อยู่ในเกณฑ์ที่ว่าลอกชาติและลอกตัวของตัวเองด้วย

๔๒. ผู้ซึ่งรู้ว่า ไม่มีความสามารถในทางราชการ และทั้งตนทอดทิ้งไม่พยายามจะศึกษาให้สามารถ ก็ชิงหาช่องโอกาสจะออกจากราชการเสียก่อนได้ นับว่าผู้นั้นเป็นผู้รักษาเกียรติยศ

๔๓. เห็นผู้ใดเขาดี หรือทำอะไรดีกว่า ก็คอยหาโอกาสฉ้อฉล ขัดขวางทางดำเนินการที่เขาทำไปนั้น การอย่างนี้ตามศัพท์สามัญเรียกว่า “เป็นการปิดเท้า” นิสัยเช่นนั้น นับว่าเลวยิ่งกว่าเลว

๔๔. คนเราบางครั้ง น้ำใจยอมเขวไปในทางที่ไม่เป็นธรรมดานั้นก็ได้ เช่นเราอยากจะโกงพระราชนิพนธ์หลวง หรือนำเอาความลับในราชการออกขาย หรือทำอาการเป็นไส้ศึกของชาติด้วยประการใด ๆ เป็นต้น แต่เมื่อเราได้ใช้วิธีตั้งใจของเราเอง เป็นผู้พิพากษาตัดสินความคิดของเราแล้ว ก็จะได้เห็นว่าความคิดของเรา นั้นไม่เป็นธรรมแน่ ควรจะสั่งสอนใจของเราเสียเอง เพราะเราอาจสอนใจของเราเองได้ ซึ่งนับว่าดีกว่าผู้อื่นสอนเราตั้งแสนครั้ง ถ้าเราสอนใจของเราเองเช่นนั้น ก็ยังไม่หายโลกและหายความทรยศต่อชาติดังเช่นตัวอย่างที่กล่าวนี้ เราต้องสั่งใจของเราเองให้เป็นผู้ต่ำตัวเราว่า ถ้าเรายังยึดคิดเช่นนี้อยู่ เราต้องเป็นสัตว์เดียรัจฉาน และไม่เป็นผู้กตัญญูต่อชาติ เป็นผู้คิดลวงและล้างชาติของตนเอง หาสมควรที่จะเกิดเป็นมนุษย์กับเขาไม่ เมื่อได้บังคับใจของเราตั้งว่ามานี้แล้ว ก็คงหายโลกและหายความทรยศต่อชาติเป็นแน่นอน

๘๕. ทหารไม่ควรคบหญิงเพศยา หญิงจรจัด หญิงนคร โสเภณี เพราะเมื่อคบเข้าแล้ว จะทำให้อับ เสร้าหมองศรี ในที่สุดก็จะหมองมัวไปด้วยเชื้อกามโรค ที่นับว่าเป็นโรคร้ายที่สุด ซึ่งเป็นการทอนกำลังกาย กำลังความคิด ทอนอายุ และยังซ้ำร้ายที่จะเป็นเหตุให้นำเชื้อโรคไปติดบุตร ภรรยาและผู้อื่น และในที่สุด ผู้ติดสืบสายโลหิตจากตนจะบริบูรณ์ไปด้วยเชื้อกามโรค ซึ่งอาจทำให้ร่างกายของผู้ที่เกิดที่หลังทุพพลภาพ และอายุสั้นตามเหตุดังกล่าวมานี้ ทหารหนุ่มควรระวังและอย่าประพฤติกาลามกดังกล่าวนี้

๘๖. ทหารผู้ใด มุ่งหมายจะร่วมประเวณีกับหญิงใด ๆ ก็ดี (ไม่ใช่หญิงชั่ว) ต้องไตรตรองเสียก่อนว่าตนมีกำลังที่จะอุปถัมภ์ค้ำชู เลี้ยงดูเขาได้หรือไม่ ถ้าสามารถจะกระทำได้ จึงใคร่จัดการกับหญิงนั้นให้เป็นเกียรติยศ และมีหน้ามีตา อย่าไปมุ่งหลอกลวงเขาเล่น เพราะบรรดาหญิงเมื่อต้องพลังพลาดลงไปแล้ว ย่อมเป็นการเสียหายมาก ควรซึ่งชายทั้งหลายจะต้องกรณามากที่สุด

๘๗. คนไทยเราบางชั้น ในสมัยก่อน มักเหยียดเอาหญิงหรือภรรยาลงเป็นดั่งทาส มุ่งแต่จะให้หญิงบำรุงตนถ่ายเดียว แต่หาทำการตอบแทนที่จะบำรุงหญิงไม่ ที่จริงหญิงกับชายย่อมเสมอกัน เพราะเกิดมาเป็นคนเหมือนกัน และถ้าจะว่าตามทางยุติธรรมแล้ว หญิงควรจักได้รับความอุปถัมภ์ค้ำชูจากชายเพราะหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ทั้งเป็นบ่อเกิดแห่งพันธุ์ของมนุษย์ และอาจเป็นอาจารย์ชั้นต้นของบุรุษสตรีในขณะปฐมนั้นด้วย จึงควรจะได้รับคามยกย่อง อุปถัมภ์บำรุงจากชาย ซึ่งเป็นเพศแข็งแรงกว่านั้นเป็นอันมาก ความที่กล่าวมานี้ ควรทหารจะดำริ และปฏิบัติให้ถูกต้อง อย่าเหยียดเอาหญิงเป็นผู้ต่ำช้าดังว่ามาแล้ว

๘๘. ทหารนั่งอยู่ในที่ประชุมใด ๆ เมื่อผู้บังคับบัญชา ผู้ใหญ่ หรือผู้หญิงมาภายหลัง ต้องต้อนรับเชื้อเชิญและหาที่นั่ง ถ้าไม่มีที่ ๆ จะนั่ง ต้องเชิญที่นั่งในตัวของตน ส่วนตนนั้นให้หาที่นั่งใหม่ หรือยืนเสีย ทั้งนี้เพื่อให้เกียรติยศกับผู้ที่กล่าวมา

๘๙. ทหารจะอยู่หรือจะไปไหนกับผู้หญิง ผู้บังคับบัญชา หรือผู้ใหญ่ จักต้องทำการป้องกันมิให้เกิดอันตรายและทำการอุปการะค้ำชู เพื่อให้ผู้ซึ่งกล่าวแล้วได้รับความสุข และความสะดวกด้วยประการทั้งปวง เช่นตนต้องเดินหรือนั่งอยู่ในทางที่ไกลอันตราย ซึ่งอาจมิได้ให้มากที่สุด หรือถ้าผู้ที่กล่าวแล้วจักขี่ม้า ก็ต้องช่วยจับม้า ส่งบังเหียน กดโคลน สวมโคลน ส่งตัวให้ขึ้นม้าให้สะดวก ในเวลาลงจากม้า ก็ต้องช่วยรับม้า ระวังให้ลงจากม้าได้โดยปราศจากอันตราย และจูงม้าให้ตั้งนี้เป็นต้น ไม่ใช่ทำเฉยเมย เห็นแก่ความสุขของตัวผู้เดียวเป็นที่ตั้ง

๙๐. ทหารจะไปหาผู้ใดที่บ้านหรือที่พักใด ๆ จะเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้ใหญ่ (เจ้านาย) หรือผู้ใดก็ตาม เมื่อไปถึงบ้าน หรือที่พักนั้น ๆ ต้องแสดงอาณัติสัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้คนในบ้านหรือเจ้าของบ้านได้ทราบเสียก่อน อาณัติสัญญาซึ่งควรแสดงนั้น ดังนี้คือ บ้านบางแห่งมักมีติดกริ่งไฟฟ้าที่ประตู ถ้าไม่มีกริ่งไฟฟ้า ก็ต้องเคาะประตู หรือส่งเสียงอย่างใดอย่างหนึ่งแต่พอควร เช่นกระแอม กระไอ เป็นต้น ครั้นเมื่อคนเฝ้าประตู ทนายหน้าหอ (มหาดเล็ก) ออกมาหา จึงบอกยศนามของตนว่าจะมาหาผู้ใด หรือถ้าผู้ที่เราต้องการพบมี

ฐานะที่ควรส่งนามบัตรได้ ก็ให้ส่งนามบัตรต่อผู้ออกมารับนั้น ห้ามมิให้พรวดพราดเข้าไปในบ้าน หรือที่พักนั้น (ชั้นที่ควรห้าม) ก่อนได้รับความเชื่อเชิญเป็นอันขาด ที่กล่าวนี้ สำหรับบ้านและที่พักของผู้บังคับบัญชา ผู้ใหญ่ (วังเจ้านาย) หรือผู้ซึ่งไม่คุ้นเคย ถ้าแม้เป็นบ้านหรือที่พักของผู้คุ้นเคยอย่างฐานะเพื่อนฝูง ก็อาจงดเว้นการบางอย่างที่กล่าวมาแล้วลงได้บ้าง

๙๑. ผู้ใดเป็นผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ อย่าให้เป็นคนหูเบา แต่ก็มีใช้เป็นคนหูหนวกตามอดต้องฟัง ต้องดูอย่างกว้างขวางที่สุดอยู่เสมอ แต่อย่าเชื่อคำคนสอพลอ หรือเชื่อคนพูดก่อนและฟังก่อน เพราะคนที่พูดทีหลัง อาจพูดจริงกว่าคนที่พูดก่อนก็เป็นได้

๙๒. เมื่อมีความชุ่นข้องกับผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาหรือผู้น้อย เมื่อได้ว่ากล่าวลงโทษหรือตักเตือนแล้ว จงอย่าจำเอาไว้อาฆาตมาดร้ายภายหลังอีก

๙๓. ให้พยายามหาความดีความงามมาสู่คณะ และปูนบำเหน็จกับผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้น้อย สำหรับผู้ที่ไม่สมควรจะได้รับตามโอกาสที่พึงหาได้นั้นอยู่เสมอ

๙๔. จงตีโทษหรือลงโทษผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาในขณะที่ทำผิด โดยไม่เกรงใจ หรือกลัวเขาเกลียด ให้เคร่งครัดอยู่เสมอ จะละเลยเสียไม่ได้เป็นอันขาด เพราะภายหลังจะกำเริบและแก้ไขยาก

๙๕. จงอย่าใช้อำนาจราชการลงโทษกับผู้ซึ่งอยู่ใต้บังคับบัญชาในขณะที่เมื่อตนขึ้นดาลโทสะ และอย่ากล่าวคำหยาบคายให้กระทบกระเทือนถึงวงศ์ตระกูล เพราะผู้อื่นเขามีจิตใจเป็นมนุษย์เหมือนเราเหมือนกัน

๙๖. จงพยายามบำรุงการสมาคม และแสดงกิริยา วาจา ใจ ให้เป็นการโอภาปราศรัย โอบอ้อมอารีจรงทั่วหน้า อย่าเลือกที่รักมักที่ชัง ถือเป็นพวกเขาพวกเรา ต้องแสดงตัวว่าเป็นญาติผู้ใหญ่ของผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้น้อยอยู่เสมอ

๙๗. บรรดาผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ ไม่ควรเอาบุตร ภรรยา ญาติมิตรของตน มายุ่งเกี่ยวข้องด้วยหน้าที่ราชการ หรือเอาอำนาจราชการไปใช้ในทางส่วนตัว อำนาจราชการจะเสื่อมและจะเสีย ชื่อเสียง ทั้งเป็นตัวอย่างอันชั่วร้าย

๙๘. บรรดาผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ ไม่ควรเอาประโยชน์ราชการมาเป็นประโยชน์ส่วนตัว และเอาอำนาจราชการไปเป็นประโยชน์ส่วนตัว หรือเอาเวลาราชการไปทำกิจส่วนตัว คืออย่าทำนุ่งชิงอย่างที่ว่า “เลี้ยงช้างก็กินซี่ข้าง”

๙๙. ในเวลาบังคับบัญชาการงาน อย่าได้เห็นแก่หน้าบุคคลและญาติมิตร และเห็นแก่สินจ้างสินบน เป็นอันขาด ความตรง ความจริงมีอย่างไร ต้องกระทำไปดั่งนั้น ความจริงเป็นของไม่ตาย และมีค่าเป็นอันมาก การพูดเท็จต้องเตรียมตัว พูดจริงจะพูดขึ้นเมื่อใดก็ได้เป็นคำไม่ตายแท้

๑๐๐. จงทำตัวอย่างอันดีให้ผู้น้อย หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเห็น เช่นมีความซื่อสัตย์สุจริต (ไม่โกง) ความกตัญญูกตเวที ความกล้าหาญ ความพากเพียรพยายาม ความละเอียดลออ รอบคอบ ความละเอียดต่อความผิด ตลอดจนความประพฤติอันดี ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ในการสั่งสอนดีที่สุดในกว่าที่จะสอนแต่ปาก แต่ตนเองไม่ทำตาม ส่วนการที่จะสอนตนเอง ให้รู้จักทำตัวอย่างอันดี ดังว่ามานี้ นั้น ก็คือใจของตน ผู้อื่นจะสอนให้ดีกว่าใจของตนเองนั้นไม่ได้

๑๐๑. อย่างนี้กว่าตนเป็นผู้มีหน้าที่เป็นนาย กตขี้อันบังคับบัญชาแต่อย่างเดียว ต้องนึกว่าตนมีหน้าที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ และต้องสอดส่องให้รัฐสุขรัฐทุกข์ของผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้น้อยอยู่ด้วยเสมอ และอย่าชิงชังเกลียดหาความสุขแต่ส่วนตัว เช่นในเวลานำอาหารไปทำการกรากแดดกรำฝน บุกน้ำลงโคลน หรือฝ่าอันตรายทั้งปวง อย่าหาโอกาสหลีกเลี่ยงแต่ส่วนตัวของตัว ผู้น้อยหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะขาดความนับถือ

๑๐๒. ผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ ซึ่งมีหน้าที่อยู่ใกล้ชิดกับทหาร ถ้าเห็นทหารอดหลับอดนอนเหน็ดเหนื่อย หรือขาดเสบียงหรือประกอบอาหารยังไม่ทันสุก หรือมีกิจซึ่งกระทำการอย่างอื่นเสียก่อนจึงจะนอน, พักผ่อนหรือบริโภคอาหารได้ ตนเป็นนายอย่าหาโอกาสนอน ต้องดูแลผู้น้อยและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ทั้งสัตว์พาหนะให้นอน พักผ่อน หรือบริโภคอาหารเสียก่อนตน หรือนอนพักผ่อนและบริโภคอาหารพร้อมกัน จึงกระทำให้ผู้น้อยและ ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชานับถือและเห็นใจ

๑๐๓. ในการฝึกหัดสอน ประชุมบรรยาย ทหารจะต้องตั้งใจคอยฟังโดยฟังเสียงดู ผู้สอน หรือรับหูอยู่เสมอ อย่าไปนึกถึงกิจการอื่นๆ หรือเหม่อหลับหรือทำเสียงดังขึ้นในขณะนั้น ถ้าไม่เป็นไปดั่งว่ามานี้ต้องนับว่าเสียวินัยอย่างสำคัญ

๑๐๔. ผู้ใหญ่เดินไปข้างหน้า ในทางที่แคบ ผู้น้อยเดินตามไปข้างหลัง ไม่ควรเดินผ่านขึ้นหน้าไป นอกจากมีกิจจำเป็นจริง ๆ ที่จะรีบไป แต่ต้องขออนุญาตเสียก่อน

๑๐๕. เห็นผู้ใหญ่ทำของตกต้องช่วยเก็บให้ เป็นการแสดงความเคารพนับถือขั้นหนึ่ง (ไม่ใช่ผู้ใหญ่เกียจคร้าน) หรือผู้หญิงทำของตกก็ควรช่วย เพราะต้องเข้าใจว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ กว่าผู้ชายต้องช่วยเหลือและถนอมด้วยประการทั้งปวง

๑๐๖. ถ้าผู้ใหญ่พูดด้วยควรแลดู อย่าก้มหน้า หรือมองดูสิ่งอื่น ๆ เสีย (แบบทหาร) มิฉะนั้นจะว่าไม่มี ความเคารพ

๑๐๗. เวลาเข้าไปหาผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ ต้องยืนให้ถูกต้องตามแบบทหาร และห่างจากผู้นั้นในระยะพอเหมาะ (ประมาณ ๒ ก้าว) ห่างเกินไปก็ไม่ดีเหมือนกัน

๑๐๘. จะยืนหรือนั่งก็ดีต่อหน้าผู้ใหญ่แล้วก็ควรมีกิริยาอันสุภาพ เช่นไม่เอามือถือดอกไม้ไขว้หลัง หรือนั่งไขว้ห้าง และเอามือสอดในกระเป๋าเสื้อหรือกางเกง เพราะธรรมเนียมไทยถือว่ากิริยาเช่นนี้ เป็นกิริยาจองหงอน

๑๐๙. เวลาอยู่กับผู้ใหญ่หรือผู้ใหญ่ ไม่ควรสูบบุหรี่ นอกจากจะได้รับอนุญาตแล้ว หรือขออนุญาตแล้ว หรือผู้นั้นสูบบุหรี่ก่อนจึงสูบบุหรี่ได้ เวลาสูบบุหรี่ต้องระวังอย่าให้ควันไปรมผู้อื่น

๑๑๐. ทหาร ไม่ควรสูบบุหรี่ในเวลาประชุมราชการ นอกจากจะได้รับอนุญาตจากผู้เป็นประธานหรือผู้เป็นประธานสูบบุหรี่ก่อนจึงสูบบุหรี่ได้

๑๑๑. เวลาไปเฝ้า (หา) เจ้านาย (ขุนนางผู้ใหญ่) ที่วัง (ที่บ้าน) ถ้าเจ้านาย (ขุนนางผู้ใหญ่) ประทับ (นั่ง) อยู่กับพื้น อย่าไปทำกิริยาอย่างทหารให้มากนัก ต้องหมอบคลานกราบไว้ตามธรรมเนียมไทย

๑๑๒. ทหารที่ได้รับคำสั่งให้เป็นยามและเวรนั้น นับว่าได้รับเกียรติยศและความสง่างามอันสูงสุด เพราะมีอำนาจว่ากล่าวการใด ๆ ต่อคนทั่วไปตามพระราชกำหนดกฎหมายและข้อบังคับได้ทั้งสิ้น แต่ทหารยามและเวรนั้นเองละวินัย เช่น นั่งและนอนเสีย ก็เป็นการเลวทรามที่สุด เพราะไม่สงวนเกียรติยศซึ่งตนได้รับไม่ปฏิบัติให้ดีสมกับที่ได้รับควมไว้วางใจ

๑๑๓. ถ้าได้ยินนายทหารเรียกคนหนึ่งคนใดแล้ว ตนอยู่ไกลได้ยินต้องเรียกต่อ ถ้านายทหารกวักมือหรือเรียกทหารที่อยู่รวมกันหลายคน แต่หาได้ออกนามผู้ใดไม่ ผู้ที่อยู่ใกล้ที่สุดต้องรีบเข้าไปหา

๑๑๔. ถ้าผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่หรือผู้หนึ่งผู้ใดที่เป็นผู้สั่งหรือดำเนิน และถือคำสั่งโดยชอบสั่งการอันใดมา ผู้ที่ได้รับคำสั่งนั้นอยู่ไกล ตนอยู่ใกล้ต้องร้องบอกตามคำสั่งนั้นต่อไป

๑๑๕. ทหารผู้ใหญ่กว่าตน ตลอดจนถึงนักบวช, ผู้หญิง, (ที่รู้จัก) ทำการใด ๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีผู้ช่วยเหลือ จึงจะสำเร็จได้เร็ว ถ้าตนอยู่ใกล้และสามารถจะช่วยเหลือได้ ต้องเข้าช่วยตามสมควรเสมอ

๑๑๖. เวลาทหารอยู่ตามลำพัง จะอยู่ในบริเวณโรงทหาร นอกบริเวณโรงทหาร หรือไปที่ี้ยวซื้อของตามร้านขายของก็ดี เมื่อเห็นนายทหารผ่านมา ผู้ที่เห็นก่อนต้องดักเตือนให้ทหารอื่น ๆ แสดงความเคารพด้วยไม่ให้ถือว่าตัวใครก็ตัวใคร ต้องช่วยเหลือกันในทางที่ชอบทุกอย่าง ถึงแม้ในขณะที่ตนหันหน้าเข้าไปซื้อของในร้าน และได้แลเห็นเจ้านายทหารในกระจกที่ร้านขายของ ก็ต้องกลับหันหน้าไปแสดงความเคารพเช่นเดียวกัน จะละเลยเสียมิได้

๑๑๗. เมื่อทหารไปในโรงจำหน่ายอาหาร พบทหารที่เป็นผู้ใหญ่กว่าตนนั่งอยู่ก่อนต้องหันหน้าไปแสดงความเคารพเสียอีกครั้งหนึ่ง ถ้าตนอยู่ในโรงจำหน่ายอาหารก่อน เมื่อนายทหารที่ใหญ่กว่าตนเข้ามาหรือจะกลับก็ต้องแสดงความเคารพเช่นเดียวกัน

๑๑๘. เวลาอยู่ในแถวหรือหน้าแถว หรือในที่ประชุมราชการใด ๆ ทหารต้องไม่เถียงผู้บังคับบัญชาเป็นอันขาด ผิดถูกอย่างไรต้องนิ่งก่อน การนิ่งไม่ทำให้ตนเสื่อมเสียเลยกลับจะทำให้เห็นว่าตนอยู่ในวินัยอันดี ถ้าขึ้นเถียงจะทำให้มีโทษหนักขึ้น ต่อภายหลังจึงชี้แจงเหตุการณ์ที่เป็นไป เพราะบางครั้งบางคราวผู้บังคับบัญชาอาจไม่ทราบเหตุการณ์โดยตลอดได้

๑๑๙. ถ้าจะเข้าไปรายงาน หรือพูดจากิจการใดๆ ต่อผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ ต้องรอให้ผู้ที่นั่งว่าง กิจการอื่น ๆ และต้องพูดตามลำดับผู้ที่มาก่อนหลัง หรือตามลำดับยศ (ถ้าต้องพูดหรือรายงานในขณะเดียวกันหลายคน) ถ้าผู้ใหญ่กำลังพูดกับผู้อื่นอยู่ต้องรอให้พูดจบเสียก่อน หรือเมื่อผู้ใหญ่หันหน้ามาพูดจึงค่อยพูด อย่าพูดประดังขึ้นพร้อมกันหลายคน ดังธรรมเนียมจีนนั้นใช้ไม่ได้

๑๒๐. ทหารไม่ควรพูดอีกทีกและแย้งซึ่งกันพูดในเวลาที่อยู่ใกล้ผู้ใหญ่ หรือเวลาที่ผู้อื่นทำกิจใด ๆ อยู่ ต้องนึกถึงใจเขาใจเรา เช่นเมื่อเพื่อนนายทหารนอนอยู่ ตื่นขึ้นก่อนก่อไม่ควรจะทำอื้ออึง

๑๒๑. ผู้ที่ได้รับคำสั่งด้วยวาจา (ทางโทรศัพท์ด้วย) เมื่อได้รับคำสั่งแล้วต้องทวนคำสั่งเสมอเว้นแต่ผู้ออกคำสั่งห้ามไม่ให้ทวนก็ไม่ต้องทวน ถ้าไม่สั่งห้ามต้องทวนทุกครั้ง จะเป็นคำสั่งสำคัญหรือไม่สำคัญ ก็ตาม เว้นแต่บางเหตุการณ์ซึ่งตนเข้าใจในคำสั่งนั้นแน่ชัดแล้ว จะขออนุญาตผู้บังคับบัญชาไม่ทวนคำสั่งนั้นก็ได้ เมื่อผู้บังคับบัญชาอนุญาตแล้ว ก็ไม่ต้องทวนคำสั่งนั้นต่อไป

๑๒๒. ถ้าจะเขียนหนังสือถึงผู้ใหญ่ ต้องระวังคำพูดให้ถูกยศบรรดาศักดิ์ และรักษาความสะอาดในหนังสือฉบับนั้นให้มาก ถึงแม้ตัวหนังสือนั้นจะดูไม่สวยก็ต้องเป็นระเบียบ ถ้าเกี่ยวข้องกับราชการทหารต้องพูดให้สั้น และถูกศัพท์แต่ระวังอย่าให้เสียเนื้อความเพราะเขียนสั้น

๑๒๓. ทหารจะเข้าไปหาผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ซึ่งอยู่ต่างสถานที่ทำการกัน ควรจะขัดกระบี่เข้าไปหาเสมอ เพื่อเป็นความเคารพ

๑๒๔. ก่อนที่ทหารจะเข้าไปหาผู้ใดต้องแสดงให้ผู้ใหญ่ทราบเสียก่อน เช่นบอกกับนายทหารคนสนิทหรือทหารรับใช้ของผู้นั้นว่าจะเข้าไปหา เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงจะเข้าไปหาได้ หรือบางแห่งที่ไม่มีระเบียบต้องขออนุญาตก็ต้องเคาะประตูเป็นสัญญาณ ต่อเมื่อผู้ใหญ่มีอนุญาตให้เข้าไปพบได้จึงจักเข้าไปหาได้ เมื่อเข้าไปหรือออกมาแล้วต้องปิดประตู ถ้าเดิมประตูนั้นปิดอยู่

๑๒๕. ทหารต้องเป็นคนหูไวตาไว เห็นสิ่งใดซึ่งตนไม่รู้จัก ควรซักถามผู้บังคับบัญชาหรือเพื่อนฝูง เพราะบางคนเห็นของที่ประหลาดที่สุด ก็ไม่พักที่จะพิจารณา ต้องเข้าใจว่าเมื่อคนเรายังไม่ตายจะต้องเรียนรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เสมอ เพราะสิ่งของที่บังเกิดในโลกเฉพาะสิ่งที่เรารู้แล้วมีอยู่ชนิดเดียวเท่านั้น ที่ยังไม่รู้มีอีกมากมายที่สุด

๑๒๖. การทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาจะต้องกระทำให้ได้ประโยชน์จริง โดยใช้ไหวพริบและความคิดของตนเข้าประกอบกับเหตุการณ์เสมอ ไม่ใช่ทำไปโดยหลับหูหลับตา หรือเป็นเถรตรงเกินไป

๑๒๗. ผู้ที่พูดตามผู้ใหญ่ไปในสิ่งที่ผิดโดยรู้แล้วว่าผิดก็ไม่คัดค้านนั้น ผู้นั้นอยู่ในศัพท์สามัญที่เรียกว่า “พวกลูกขุนพลอยพยัค”

๑๒๘. การไม่ขัดขวางผู้ใหญ่ในสิ่งที่ไม่ควรขัด และช่วยเหลือแสดงความเห็นตนต่อผู้ใหญ่โดยกิริยาวาจา ละม่อมละมัย (ไม่อวดดี) นั้น ในทางราชการทหารนับว่าเป็นผู้เอาใจใส่ทำงานจริง

๑๒๙. ทหารที่สวมแว่นตา ซึ่งไม่ใช่เหตุสำหรับตาเจ็บ เช่น การสวมแว่นสีสำหรับให้เก๋เป็นต้น เมื่อเวลาจะแสดงความเคารพผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่จะต้องปลดแว่นนั้นออกเสียก่อนเสมอ มิฉะนั้นจะเป็นการแสดงให้เห็นว่ามีกิริยาเย่อหยิ่ง

๑๓๐. ผู้ใต้บังคับหรือผู้น้อย ไม่ควรจะทำกิริยาก้าวผู้บังคับบัญชา หรือผู้ใหญ่จนเหลือเกิน ถึงกับกระดิกตัวไม่ได้ เอาหลังเข้าชนฝาผนัง อ้าปากไม่ออก ควรถือเพียงว่า ผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ นั้น เป็นผู้ควรเคารพอย่างญาติผู้ใหญ่ แปลว่าเป็นกันเองด้วยเหมือนกัน การที่จะคุยกับผู้ใหญ่ คุยต่อหน้าผู้ใหญ่หรือเล่นหัวกับผู้ใหญ่ หรือต่อหน้าผู้นั้น ถ้ากระทำไปโดยไม่ขาดความเคารพแล้ว เป็นของสมควรอย่างยิ่ง ส่วนการแสดงกิริยาจนตัวสั่นนั้น มักจะทำให้ผู้ใหญ่รู้สึกกลัวแต่ต่อหน้า ทั้งไม่รักใคร่นับถือ ไม่อยากคบค้ากับผู้ใหญ่ ถ้าลับหลังคงไม่มีความกลัวเลยจนชนิดเดียว

คัดลอกจากหนังสือ “เสนาสาร” รร.จปร. ประมาณปี พ.ศ.2532-2534

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ โปรดฯ ให้นำลงตีพิมพ์